

УДК.811.111-133”15” Спенсер

Щербина М.А.

(Дніпродзержинськ, Україна)

**ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПАСТОРАЛЬНОЇ
МОДАЛЬНОСТІ В ЕКЛОЗІ «СІЧЕНЬ» ПОЕМИ «ПАСТУШИЙ КАЛЕНДАР»
Е.СПЕНСЕРА**

У статті розглядаються особливості художньої репрезентації пасторальної модальності в еклозі «Січень» поеми «Пастуший календар» Едмунда Спенсера, видатного англійського поета доби Відродження. Об'єктом дослідження статті є основний атрибут пасторального жанру – пастух, який споконвічно є образом-маскою поета і страждуючого закоханого й може виступати в різних іпостасях: від божества до сатира, від духовно-витонченого учасника філософського диспуту до «мужлана-селяка».

У статті здійснено аналіз популярного пасторального топосу – нещасливого кохання, яке репрезентує такий трикутник: Колін кохає Розалінду, вона відмовляє йому у взаємності, а Колін, у свою чергу, відмовляє у взаємності закоханому в нього пастуху Гоббінолові. Пасторальна модальність еклоги дозволяє авторіві репрезентувати власну позицію в кардинальних етико-естетичних дискусіях того часу.

Ключові слова: «Пастуший календар», коментатор, еклога, пасторальна модальність, топос, кохання.

В статье рассматриваются особенности художественной репрезентации пасторальной модальности в эклоге «Январь» поэмы «Пастушеский календарь» Эдмунда Спенсера, выдающегося английского поэта эпохи Возрождения. Объектом исследования статьи является основной атрибут пасторального жанра – пастух, который изначально является образом-маской поэта и страдающего влюбленного, и может выступать в разных ипостасях: от божества до сатира, от духовно-утонченного участника философского диспута до «мужлана».

В статье осуществлен анализ популярного пасторального топоса – несчастной любви, которую представляет такой треугольник: Колин любит Розалнду, она отвечает ему отказом, а Колин, в свою очередь, отвечает отказом во взаимности влюбленному в него пастуху Хоббинолу. Пасторальная модальность эклоги позволяет автору репрезентовать собственную позицию в кардинальных этико-эстетических дискуссиях того времени.

Ключевые слова: «Пастуший календарь», коментатор, еклога, пасторальная модальность, топос, любовь.

© Щербина М.А., 2012

The peculiarities of art representation of pastoral modality in the eclogue "January" of famous Renaissance English poet Edmund Spenser's "The Shepheardes Calender" is observed in the article. The object of the article is the main pastoral attribute – shepherd, which primarily is the poet's image-mask and suffering amorous. He can be presented in different images: from deity to satyr; from psychospiritual subtle participant of philosophical debate to "redneck".

The analysis of popular pastoral topos - unhappy love, which is represented by such an eternal triangle: Colin loves Rosalind, but she doesn't love Colin, and Colin by-turn say Hobbinol, who loves him, nay, is performed in the article. The pastoral modality of the eclogue ventures Spenser to present his own attitude to cardinal ethic-aesthetical disputes of those times.

Key words: *"The Shepheardes Calender", narrator, eclogue, pastoral modality, topos, love.*

Англійська пастораль XVI століття під різними кутами зору досліджувалася такими науковцями, як В.Грег, В.Емпсон, Г.Купер, Г.Сміт, А.Фаулер, С.Чодурі, Н.Пахсарьян, К.Зикова, Т.Чеснокова, Л.Потьомкіна, Л.Нікіфорова, Л.Привалова, Н.Торкут. Осмислення наукових здобутків сучасного пасторалезнавчого дискурсу дає підстави розглядати пасторалізацію як потужну літературну тенденцію, що розгорталася в лоні культури доби Відродження.

Пастораль виявилася благодатним об'єктом для застосування методології різних сучасних західних літературознавчих шкіл і напрямків: пильний інтерес до внутрішнього світу людини, до її психології, інтимних почуттів і моральних норм, що властиві пасторальним жанрам, дозволяє розглядати їх у термінах фрейдизму або екзистенціалізму. Приміром, Р.Поджіоллі трактує пастораль як «бажання еротичних насолод за умови повної неможливості їхньої реалізації» [1: 156–159], а вчений С.Генінгер, називає пастораль «ейфорією розуму» [2: 257]. Для американського вченого Е.Лінкольна пастораль – «спосіб проникнення в умови людського буття» [3: 4], а для дослідника пасторалі П.Марінеллі це – «внутрішній етос» [4: 9]. Міфопоетична природа пасторальних жанрів, як стверджують зарубіжні дослідники, дає підставу застосувати до їхнього аналізу принципи міфологічної школи [5]. Для інших зарубіжних вчених своєрідна пасторальна «знаковість», алегорична, емблемна зашифровка дійсності робить її зручним об'єктом досліджень, спрямованих на семіотичний аналіз [6: 191].

Прикметно, що основними темами пасторальної поеми «Пастуший календарь» виступають теми кохання, творчості, людських взаємин та смерті, які є традиційними для пасторалі. Як наголошує російська дослідниця К.Зикова, ці теми «досліджуються Спенсером з різних поетичних сторін у трьох різних значеннях: як психологічні проблеми внутрішнього життя, як соціальні проблеми міжособистісних стосунків та в абстрактно-ідеальному плані, що відкриває перспективу Золотого століття. Фоном дванадцяти еклог «Пастушого календаря» є зображення природи кожного місяця, тематика, почуттєвий настрій еклог відповідає стану природи, а віршовані розміри, то переважно прості і популярні, то здебільшого складні й витончені, відповідають змісту еклог» [7: 31]. Слід зазначити, що коментатор поеми ще у «general argument of the whole book» підрозділяє всі еклоги «Пастушого календаря» на три групи: «жалісні» («plaintive»): «Січень», «Червень», «Листопад» і «Грудень», «моральні» («moral»): «Лютий», «Травень», «Ли-

пень», «Вересень», «Жовтень» і «розважальні» («recreative»): «Березень», «Квітень», «Серпень».

Основний зміст «жалісних» еклог сформований осмисленням проблем внутрішнього життя головного героя, поета-пастуха Коліна Клаута. В центрі уваги – його багатостраждальна та нерозділена любов до прекрасної Розалінди, дівчини із сусіднього містечка, яка змушує його покинути своє поетичне покликання, та стає причиною розладу, що панує в душі героя.

За слушним зауваженням Т.Чеснокової, пастух як збірне зображення людини з народу, носія моральних істин набув серйозного значення в пасторалях англійського Відродження. Ряд персонажів «Пастушого календаря» Е.Спенсера та сам Колін Клаут, оскільки він є носієм сатири, втілюють у собі ці риси пастуха як морального критерію пороків і чеснот сильних світу цього [8: 27]. «Пастух у «Календарі» Спенсера, – за словами дослідниці, – це викривач соціальних пороків та втілення звичайної людської природи, часом уразливої до різних спокус, це поет і закоханий, носій високих моральних спрямувань Ренесансу» [8: 34]. Тут слід зазначити, що один з основних атрибутів пасторального жанру – пастух – споконвічно є образом-маскою поета і страждуючого закоханого й може виступати в різних іпостасях: від божества до сатира, від духовно-витонченого учасника філософського диспуту до «мужлана-селяка».

Пастух Колін Клаут, як сказано в аргументі до еклоги «Січень», «скаржитья на своє нещасливе кохання, будучи (як йому здається) зачарованим сільською дівчиною Розаліндою. Те сильне почуття, яке заповнило його душу, порівнюється із найсумнішою порою року, коли земля мерзла, дерева вкрилися інеем, а череда страждає від холоду. І зрештою, розгубивши всю свою колишню безтурботність і радість, він розбиває свою сопілку й у розпачі падає на землю!» [9: 33]. Тож вже аргумент формує певні читацькі очікування: йтиметься про типові для пасторалі мотиви (сум з приводу нерозділеного кохання, суголосність психологічного настрою людини і стану природи). З коментаря Е.К. ми дізнаємося, що ім'я Розалінда було вигадане автором, який намагався наслідувати Овідія, котрий «замаскував свою кохану під іменем Каріна (Овідій «Amores» 1.5,11; 2.12,13,17), за припущенням деяких сучасників це була Джулія, дочка імператора Августа... І це, в основному, було поширеним звичаєм зашифровувати імена таємних персонажів» [9: 34-35]. Вже в першій еклізі «Пастушого календаря» Колін у відчаї ламає свою сопілку через багатостраждальне кохання, а в останній еклізі він сповідується перед богом усіх пастухів, Паном, і підсумовуючи всі нещастя власного життя, помирає. Сумний тон першої й останньої еклог накладає відбиток меланхолії на весь «Пастуший календар».

Автор викладає скарги головного героя еклоги «Січень» Коліна Клаута у вигляді монологу. Пастух, який покохав, потрапляє в тенета суперечливих емоцій. Колін скаржитья, що любов може принести і радість, і біль: «that love should breede both joy and payne» (54). Також проклинає той час і благословляє ту мить, коли побачив Розалінду. Дівчина не тільки відхиляє кохання Коліна – простого пастуха, але й нехтує його залицяннями, а головне – його музикою й віршами.

Ім'я головного героя «Пастушого календаря» Коліна Клаута Спенсер запозичив з твору свого сучасника, Джона Скелтона «Колін Клаут» (1529) – сатири на кардинала Волсі. Розмірковуючи про ім'я Коліна Клаута, тлумач твору Е.К. пише, що це ім'я використав французький також поет Клеман Маро у своєму творі «Eclouge de Mme Louise

de Savoye» (1539). Далі тлумач відзначає, що «під цим ім'ям приховується сам автор, як у свій час це робив Вергілій, ховаючись за ім'ям Титирус; (автор – М.Ш.) думав, що це ім'я його героєві пасує більше, ніж латинські імена, тому що звичайні латинські (фактично, частіше грецькі) пасторальні імена не відповідають простій мові «Пастушого календаря» [9: 33]. На думку Г.Купер «ім'я головного героя зв'язує цей твір з морально-дидактичною й соціально-критичною традицією пізнього Середньовіччя. І ця опора на середньовічну традицію, поряд з гуманістичною італійською й французькою, надає твору Спенсера особливого тематичного й стилістичного багатства» [10: 28-29].

Якщо погодитися з тим фактом, що Колін Клаут це Спенсер, то кар'єра Коліна в пасторальному світі «Пастушого календаря» повинна виглядати, в остаточному підсумку, успішною. Відмова Коліна від пасторального світу стає першим кроком Спенсера в його наслідуванні Вергілію. Колін як і Спенсер відмовляється від пасторального світу для більш високої місії на користь епічної поезії. На перший погляд здається очевидним, що Колін це Спенсер. Тлумач Е.К. відзначає у своїх коментарях, що «цей Поет засекретив себе під ім'ям Колін» [9: 33]. Цілком переконливим є спостереження Дж.Кінг, тлумач, як зазвичай, правий тільки частково. Якою б не була подібність між головним героєм «Пастушого календаря» і його автором, Колін це – Спенсер не більш ніж Синчеро – Санна-дзаро, або Дедал – Джойс. Безсумнівно, у всіх трьох прикладах біографічні події авторів були змінені в їхніх творах [11: 11].

Сцена смерті Коліна в еклозі «Грудень» має очевидне метафоричне забарвлення: Спенсер у той час не був сивим і старим і не був на смертному одрі. Буквальне порівняння Коліна і Спенсера біографічно не підтвержене. «Immerito» – «Недостойний» (таким ім'ям була підписана передмова до всієї книги) це – не Колін, якого ототожнюють зі Спенсером. «Попри наявність певних біографічних паралелей між Спенсером і Коліном, пише Дж.Кінг, антипасторальні дії Коліна не можуть бути прирівняні до відмови Спенсера від пасторальної поезії, принаймні, під час створення «Пастушого календаря» [11: 11]. Більш того, Колін, на відміну від Спенсера, не відмовляється від пасторальної поезії, адже в еклозі «Листопад» він виконує пасторальну елегію, а в «Грудні» – автобіографічну елегію. В еклозі «Червень» Колін продовжує грати тільки для власного задоволення, але водночас, він вважає, що пасторальний поет може виконувати певну соціальну роль. Колін фактично залишився частиною пасторального світу, тобто він продовжував піклуватися про свою отару аж до еклоги «Грудень», і лише наприкінці сказав своїм вівцям «Прощайте!». Він залишає їх заради героїчної поезії, а тому що помирає. Тож, на нашу думку, ототожнювати Коліна зі Спенсером неправомірно.

Внутрішній стан головного героя еклоги сугольний зі станом природи. Необхідно відзначити, що образи природного світу січневої еклоги позбавлені поетичної умовності, у їхніх описах немає поети змін і високої лексики. Більшість з його природних образів належать до числа аж ніяк не нових і використовуються зі своїми звичними асоціаціями. Так, в еклозі «Січень», Спенсер використовує такі слова, як: зима, негода, холод, холоднеча і т.ін., а образ зимового лісу, який втратив барвисте квіткове вбрання і позбавився фарб, за своєю емоційною палітрою нагадує стан людини, в душі якої оселився сум, а на очах сльози:

*My naked trees, whose shady leaves are lost,
Wherein the byrds were wont to build their bowre:*

*And now are clothd with mosse and hoary frost,
Insteed of bloomes, wherwith your buds did flowre:*

I see your teares, that from your boughes doe raine (I, 31-35)

На гравюрі до еклоги «Січень» ми бачимо зображення Коліна Клаута, який перебуває у стані суперечливих роздумів. Як і деякі інші гравюри, січнева складається з двох полярих половинок. В центрі бачимо фігуру пастуха, яка умовно поділяє простір на два контрастні локуси, один з яких – сільський краєвид з вівцями, а другий – міська брама і замок, що височіє вдалині. Цікаво, що пасторальний простір розташований за спиною героя, а його замріяний погляд спрямовується на міський пейзаж, над яким розташована хмаринка, де приховується Купідон. Така гравюра інтригує читача, який з тексту еклоги дізнається про те, що ж саме примусило пастуха відвернутися від рідного пейзажу й направити свій погляд в інший бік. Безперечно, дівчина. Розалінда. Якщо вірити словам коментатора «Календаря» Е.К., Розалінда – сільська дівчина, яку він порівнює з феєю («a countrie lass»), але, судячи із гравюри й самого тексту еклоги «Січень», можна припустити, що зустріч пастуха із предметом його мріянь була за межами рідного сільського пейзажу:

Обрамовують еклогу авторські відступи, які вводять читача в пасторальний світ еклоги. Автор з перших рядків знайомить нас із головним героєм, якого він називає пастушком, і його вівцями, які слабкі й багатостраждальні, як і їхній пастух:

*A Shepeards boye (no better doe him call)
when Winters wastful spight was almost spent,*

All in a sunneshine day, as did befall,

Led forth his flock, that had been long ypent.

So faynt they woxe, and feeble in the folde,

That now vnnethes their feete could them vphold (I, 1-6)

Після авторського вступу йде почергове звернення Коліна до богів кохання, морозної землі, голих дерев, слабких овечок, своєї сопілки й музи. І у всіх цих зверненнях він скаржиться на своє нерозділене кохання до прекрасної дівчини Розалінди й порівнює свій внутрішній стан із зимовою негодою. Звертаючись до богів, і зокрема до бога Пана, Колін пропонує їм послухати сумну пісню про свою любов:

Ye gods of loue, that pitie louers payne,

(if any gods the paine of louers pitie:)

Looke from aboue, where you in ioyes remaine,

And bowe your eares vnto my doleful dittie.

And Pan thou shepheards God, that once didst loue,

Pitie the paines, that thou thy selfe didst proue. (I,13-18)

У наведеному фрагменті очевидно є алюзія Спенсера до сюжету одного з давньогрецьких міфів, які мали у елізаветинців велику популярність завдяки перекладам «Метаморфоз» Овідія. Згадка про нещасливе кохання бога Пана, відсилає читача до історії, як «один раз Пан зустрів прекрасну Сирингу й намагався переслідувати її, але Сиринга кинулася до річки Лета і вблагала своїх сестер-наяд урятувати її. Наяди перетворили Сирингу в очерет, який коливав вітер, видавав жалібний звук. Пан зробив з очерету найулюбленіший інструмент – сопілку, що носить ім'я німфи (Ovid. Met.I 689-712)» [12: 439].

Січнева еклога містить ретроспективний календар життя Коліна Клаута, і в цьому її подібність до «Грудня». Тут головний герой звертається до порожньої морозної землі

як до живої істоти, порівнюючи її із дзеркалом, у якому відбивається його становище. Лик юнака, закоханого в молоду неприступну Розалінду, його настрої суголосний з меланхолійними описами зимової негоди. Міркування Коліна про його нещасливу любов підсилюються автором за допомогою такого прийому як епіфора.

I loue thilke lasse, (alas why doe I loue?)

And am forlorne, (alas why am I lorne?) (I, 61-62)

Образ Розалінді повністю відповідає стереотипу жорстокосердої пастушки, який в ренесансній літературі став модною конвенцією пасторального жанру. Спенсерова героїня не зрозуміла намірів пастуха, його музику зробила об'єктом глузувань, його вірші зненавиділа і пісні, складеними Коліном, перетворила на об'єкт насмішок. І ці обставини доводять пастуха до повної зневіри:

Shee deignes not my good will, but doth reprove,

And of my rurall musick holdeth scorne.

Shepherds deuise she hateth as the snake,

And laughs the songes, that Colin Clout doth make. (I, 63-66)

Уже в першій еклозі зустрічається популярний пасторальний топос – нещасливе кохання, яке репрезентує такий трикутник: Колін кохає Розалінду, вона відмовляє йому у взаємності, а Колін в свою чергу відмовляє у взаємності закоханому в нього пастуху Гоббінолові. На думку тлумача Е.К.: «Гоббінол – це вигадане ім'я, під яким, як це було прийнято, приховувалася особлива людина й найвідоміший друг, до якого автор ставився з надзвичайною любов'ю ... У цьому випадку, здається, має місце присмак непристойної любові, що учені називають гомосексуальною, але це не має зв'язку з автором» [9: 34]. В еклозі «Січень» Гоббінол, головним чином, представлений як закоханий, якому відмовив Колін. Гоббінол наполегливо шукає любові Коліна, обдаровує його услякими подарунками, але все марно - серце Коліна належить Розалінді:

It is not Hobbinol, wherefore I plaine,

Albee my loue he seeke with dayly suit:

His clownish gifts and curtsies I disdain,

His kiddes, his cracknelles, and his early fruit.

Ah foolish Hobbinol, thy gyfts bene wayne:

Colin them gives to Rosalind againe. (I, 55-60)

В еклозі «Січень» герой звертається зі скаргою не до своєї жорстокосердої дами, а до богів, які перебувають в «радісному затишку» у той час, коли він втратив своє щастя. Коли Колін говорить про те, як він догоджав Розалінді, замість пісні любові ми чуємо його звертання до зміненого часом краєвиду. Ці пісні відображають його внутрішнє спустошення. У цьому випадку прагнення виявилось смертельною раною для пастуха. Наприкінці еклоги Колін, обтяжений своїми думками, безпомічно розбиває сопілку, відмовляючись від ролі поета. На гравюрі, що передує еклозі, Колін стоїть спиною до своїх овець. Його погляд спрямований на міський пейзаж, і хода його спрямована не до сопілки («oaten purre»), а до волинки, що, на думку дослідників творчості Е.Спенсера, у середньовічній іконографії символізувало чоловічу силу [9: 27]. Емблема Коліна: «Anchora Speme» (Усе ще сподіваюся), має на увазі наявність певної надії, що властива закоханому. Це натяк на те, що пасторальний період, хоча й короткочасний – необхідна сходінка у творчості майбутнього поета, яку він зобов'язаний прийти.

Отже здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що звернення Е.Спенсера до жанру пасторалі не було випадковим. Йдучи у річищі тотального захоплення елізаветинців «Буколіками» Вергілія і тонко відчуваючи позаестетичний потенціал актуалізації пасторальних топосів, автор «Пастушого календаря» оновлює і збагачує пасторальні конвенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Poggioli R. The Oaten Flute / R. Poggioli // Harvard Library Bulletin, 1957. – № XI. – 152 p.
2. Henninger S. The Renaissance Perversion of Pastoral / S. Henninger // Journal of the History of Ideas, 1961. – Vol. 22. – 273 p.
3. Lincoln E. Pastoral and Romance: Modern Essays in Criticism / E. Lincoln. – New Jersey: Prentice-Hall, 1969. – 296 p.
4. Marinelli P. Pastoral. The Critical Idiom / P. Marinelli. – London: Methuen & Co., 1971. – 90 p.
5. Levin H. The Myth of Golden Age in the Renaissance / H. Levin. – London, 1970. – 183 p.
6. Cody R. The Landscape of the Mind: Pastoralism and Platonic Theory in Tasso's «Aminta» and Shakespeare's Comedies / R.Cody. – Oxford: Oxford UP, 1969. – 191 p.
7. Зыкова Е.П. Пастораль в английской литературе XVIII века / Е.П.Зыкова – М.: На-следие, 1999. – 256 с.
8. Чеснокова Т.Г. Шекспир и пасторальная традиция английского Возрождения. Пасторальные мотивы в комедиях У. Шекспира / Т.Г.Чеснокова. – М.:МАКС Пресс, 2000. – 216 с.
9. Spenser E. The Shepherdes Calender / [A Poem] / E. Spenser // The Yale Editions of the Shorter Poems of Edmund Spenser / [ed. by W.Oram, etc.]. – New Haven & London: Yale UP, 1989 – 830 p. – Далі «Пастуший календар» цитується за цим виданням.
10. Cooper H. Pastoral: Medieval into Renaissance / H. Cooper. – Ipswich: D.S. Brewer; Totowa, N.J.: Rowman and Littlefield, 1978. – 257 p.
11. King J. N. Spenser's Poetry and the Reformation Tradition / J.N. King. – Princeton: Princeton University Press, 1990. – 21 illus. + xv + 271 pp.
12. Мифы народов мира: энциклопедия. В 2 т. / [гл. ред. С.А.Токарев]. – М.: Советская Энциклопедия, 1987. – Т.1. А – К. – 671 с., ил.; Т.2 Л – Я. – 719 с.